

МАРИНА ПЛАХТИЙ, ЯНА КУРАЛОВА
г. Николаев

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

В данной статье рассмотрены основные психологические и физиологические особенности развития детей с расстройствами аутистического спектра. Выявлены основные взгляды ученых на данную проблему. Раскрыт термин «аутизм» и «детский аутизм». Систематизированы основные причины возникновения расстройств аутистического спектра. Рассмотрены классификации детей с аутизмом. Выделены основные характерные проявления болезни детского аутизма. Раскрыты способы проявления игровой деятельности в процессе развития аутизма. Обобщены взгляды ученых относительно способов решения проблем, которые возникают у детей с аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, детский аутизм, расстройства аутистического спектра, нарушения психического развития, дизонтогенез.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2017

УДК 316.621

ВАДИМ ПОДРОЖНИЙ

м. Вінниця
greenvar@ukr.net

СТАРІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Аналізуючи сучасну демографічну ситуацію можна помітити значне зростання такої категорії населення як люди похилого віку. Все частіше можна спостерігати невідготовленість людей до входження у даний віковий період. У контексті цього актуальним є дослідження такого феномену як старість. Статтю присвячено теоретичному аналізу наявних підходів до дослідження феномену старості. На основі аналізу, узагальнення й систематизації новітніх вітчизняних та зарубіжних наукових джерел висвітлено провідні існуючі на даний час підходи та теорії, які пояснюють та розкривають суть феномену старості. В контексті цього у статті також стисло висвітлено психологічні особливості людей похилого віку.

Ключові слова: старість, старіння, відчуження, соціальне середовище, особистість, теорія, феномен.

У сучасному психологічному та соціальному просторі все частіше проявляється інтерес до такого вікового етапу як старіння. Це насамперед пов'язане з демографічними змінами у сучасному світі, що виражаються в тенденції до збільшення відсоткової частки населення літнього і похилого віку. Основним фактором, що спричинює даний процес є загальне збільшення тривалості життя, що відбувається внаслідок розвитку суспільства та науки, зокрема медицини та психології. Медична наука в процесі свого розвитку за останні роки сильно розвинулася в плані вирішення фізіологічних проблем пов'язаних із старінням, а психологія – все більшу увагу почала приділяти психологічним особливостям переживання періоду старіння та психології людей похилого віку.

Психологічні особливості осіб похилого віку у контексті проблем закономірностей та періодизації психічного розвитку особистості досліджували М. Александрова, Б. Ананьев, Л. Анциферова, Г. Бердишев, О. Лідере, О. Нагорний, О. Рибалко та ін.; соціальні проблеми старіння та старості ґрунтовно розглядаються в роботах К. Висьневської-Рошковської, Т. Волкова, А. Діскіна, Н. Паніна, Н. Смелзера, Т. Смірної, В. Шапіро та ін.; соціально-психологічні контакти у похилому віці, зокрема у сім'ї досліджували В. Альперович, Т. Волкова, Н. Дементьєва, О. Поднебесна, М. Пряжніков, Р. Яцемирська та ін.

Згідно з поставленою проблемою та на основі останніх досліджень та публікацій, основною метою даної статті є теоретичний розгляд наявних теорій та поглядів на проблему старіння.

Старість являє собою заключний період людського життя, часто його асоціюють з поступовим віддаленням людини від участі в активному соціальному житті суспільства. Точне хронологічне визначення границь старості (тобто визначення вікової межі між зрілістю і старістю) є неможливим через значні індивідуальні розходження в прояві як фізіологічних (сповільнення процесів організму, зменшення пристосувальних здатностей) так і психологічних ознак старіння (знижена адаптивність, погіршення процесів мислення, пам'яті, уваги). Погляди на проблему старіння – розділилися, так одна група вчених вважає, що старіння людини зумовлюється впливом зовнішнього середовища, зокрема дією несприятливих екологічних чинників, в той час як інші зазначають, що джерелом старіння людини є власне її організм (геном), іншими словами, старіння – є базовою внутрішньою властивістю організму. Третя група поглядів об'єднує судження першої і другої, розглядаючи старіння як результат взаємодії внутрішніх (генетичних) і зовнішніх (екологічних) чинників [1, 33].

Зокрема Дж. Біррен, М. Александрова, О. Кронік, Н. Корсакова та інші, виділяють у процесі старіння три взаємопов'язані компоненти:

- біологічне старіння, яке підвищує вразливість організму і зумовлює високу ймовірність смерті;
- соціальне старіння, яке проявляється у зміні соціальних ролей, які призводять до зміни поведінки в соціумі та зміни соціального статусу;
- психологічне старіння передбачає особливості вибору адаптації до процесів старіння [2; 3; 7; 8].

Схожу класифікацію пропонують Дж. Тернер і Д. Хелмс, вони поділяють старіння на три види:

- біологічне старіння – біологічні зміни організму з віком (інволюція);
- соціальне старіння – як індивід пов'язує старіння із суспільством, поведінка і виконання соціальних ролей ним у цьому віці;
- психологічне старіння – специфічне відчуття психологічної старості, яка має як об'єктивні ознаки (зниження інтелектуальних здібностей, звуження емоційної сфери), так і суб'єктивні переживання.

Більшість відомих на сьогодні теорій старіння можна розділити на кілька напрямків: біологічний, соціологічний та психологічний. К. Віктор вважає, що біологічний підхід зосереджує увагу на фізіологічних особливостях протікання старості, соціальний вивчає старість у соціальному контексті (індивідуальні переживання старіючої особи, її місце у суспільстві, взаємодія із соціумом та проблеми старості), а власне психологічний підхід в свою чергу характеризує психічні та психологічні аспекти старіння [5; 7]. Найбільш актуальними для нас, будуть психологічні та соціальні погляди на старіння, коротко розглянемо їх.

Соціологічний напрямок теорій старіння представлений кількома підходами, у межах кожного з яких розроблялися власні теорії старіння [5; 6; 10; 12]. Структуралізм стверджує, що соціальна поведінка людини, її відношення і цінності цілком обумовлені організацією і структурою суспільства, в якому вона живе. В його рамках розроблялися теорії відчуження, діяльності та структурної залежності. Відповідно до теорії відчуження (звільнення), однією з умов подальшого функціонування суспільства є поступове відчуження старіючих людей від тих, хто є молодшим, їхнє звільнення від низки суспільно значимих функцій і ролей (Дж. Розен, Б. Ньюгартен, Е. Каммінг, і П. Генрі). У результаті такого відчуження порушуються істотні відносини між старіючою особою та іншими членами суспільства. Таке звільнення, на думку Дж. Смелзера, можна вважати одним із способів пристосування до своїх обмежених можливостей і примирення зі смертю, яка неминуче насувається [9, 64]. Тобто, таким чином індивід готується до кінцевого розриву. Іншими словами суть відчуження полягає у ніби свідомому виставленні обмежень своїм можливостям, та зростанні очікування невдач через невідповідність соціальним нормам і стандартам, які встановлені в даному суспільстві.

Теорія діяльності (активності) людей похилого віку є в якомусь сенсі протилежною до попередньої. Дж. Хавігхарст і Дж. Маддокс вважали, що люди похилого віку повинні зберігати свою активну соціальну роль, властиву їм у молодому і середньому віці з метою

нормального функціонування і стійкого розвитку суспільства. Така активність старіючих осіб сприятиме збереженню їхнього психологічного спокою. Прихильниками теорії введе- не поняття «успішна старість». Тобто збере- ження стилю життя і ціннісних установок, які були властиві особистості з молодого віку, важливе для отримання задоволення від життя у старості.

Наступною є теорія структурної залежно- сті, або ж теорія розподілу матеріальних за- собів. Згідно з нею люди похилого віку мають певний залежний стан, пов'язаний з їхнім обмеженим доступом до соціальних ресурсів, особливо у сфері отримання прибутків (П. Таунсенд, А. Уолке, С. Філліпсон). Таке пригнічене положення, на думку вищезгада- них вчених, сприяє розвитку «вікової самос- відомості», а також політичній «мобілізації» старіючих осіб, які вважають себе пригніче- ною групою. На думку прихильників цієї теорії такий стереотип, як бідність старих є при- родним явищем та пояснюється тим, що ті не беруть участь у виробничій діяльності, вони відокремлені від матеріальних і соціальних ресурсів суспільства.

Черговим соціологічним підходом є сим- волічний інтеракціонізм, який прагне про- аналізувати символічність аспектів соціаль- них взаємодій та обґрунтувати їх вплив на життя конкретної особи. В його руслі розгля- даються теорії девіантності, маргінальності та субкультури [4, 158].

Згідно теорії девіантності, у процесі ста- ріння з'являються нові особливості поведінки осіб, викликані змінами їхніх життєвих умов у зв'язку з виходом на пенсію, у результаті чого особі одразу приписують характеристику «людина похилого віку» і вона має поводити себе відповідно, не претендуючи на престижні види трудової і професійної діяльності. Вихо- дить, що відповідно до даної теорії людина похилого віку з своїми потребами та запитамі є девіантною відносно існуючого суспільства.

Близькою до попередньої є теорія маргі- нальності, вона розглядає старіючих осіб як невелику складову частину населення, що від- різняється від інших маргінальних груп (наркоманів, алкоголіків, асоціальних елемен- тів) лише тим, що вони знаходяться на трохи

вищому суспільному щаблі, бо мають хоч і не- значний, але постійний прибуток у вигляді пенсії. Але суспільство, як і до інших маргіна- льних груп має застосовувати до старих спе- ціальні засоби, для того щоб їхня поведінка відповідала прийнятним закономірностям.

Представники теорії субкультури розгля- дають старіючих осіб як невелику соціальну групу зі своєю особливою культурою, яка їх об'єднує, тому між літніми людьми встанов- люється особлива близькість за інтересами, захопленнями, спогадами, що призводить до відокремлення і відчуження від інших віко- вих груп, у тому числі родичів і близьких. А. Роуз зазначає, що літні особи навіть легше адаптуються до старості, якщо долучаються до «субкультури осіб похилого віку» [10, 52].

Наступна група підходів – це психологіч- ні, підходи до аналізу феномену старіння ная- вні у різних психологічних школах [5; 6; 12]. Одними з перших специфіку старості розгля- дали в експериментальній психології. Так Ф. Гальтона в контексті проблем психологіч- ного старіння значним чином зацікавили особливості інтелектуальної діяльності осо- би та її трансформації у пізньому віці. Зни- ження окремих психологічних функцій у осіб цього віку пояснювалося переважно процесам- и психологічної деградації. Власне такі пог- ляди сприяли формуванню уявлення про психологічне старіння як про процес психо- логічної деградації.

К. Ясперс, представник екзистенціальної психології вважав старість сприятливим і природним періодом життя, який навіть має свої переваги – накопичений досвід, стрима- ність, життєву впорядкованість, здатність до самовитримки, навіть мудрість, хоча здібнос- ті у цей час і згасають. Особа хоч і стає дещо скованою тілесно, вона одночасно стає віль- ною від тілесності, і більш духовною. Якщо вона досягла мудрості, то є доброю, терпля- чою, поблажливою до слабкостей інших, за- доволеною життям.

Явищем старості цікавився і психоаналіз. Хоча З. Фройд і не вивчав безпосередньо про- блем похилого віку, але у його роботах просте- жується наявність особистого відчуття страху перед смертю, що неминуче супроводжує на- стання старості.

К. Юнг, засновник аналітичної психології вважав, що обов'язком та необхідністю у старості є потреба виробити цілісний погляд на своє життя. Результатом такої психологічної перебудови має стати поява нової життєвої позиції, раціонального погляду на своє існування і разом з тим споглядальної, стійкої, психічної і моральної рівноваги. Він вважав, що старість є окремими важливим етапом життя особистості і вона має до неї готуватися, принаймні для того, щоб упередити виникнення нервових зривів в процесі старіння.

А. Адлер, автор концепції індивідуальної теорії особистості, вважав, що через зниження фізичних і фізіологічних можливостей людини у старості, вона не здатна дотримуватися звичного образу життя, і як наслідок, переживає почуття неповноцінності, для компенсації якого повинна від чогось відмовлятися і щось змінювати. Прагнення компенсації цього почуття, на думку іншого видатного психолога – Л. С. Виготського, зумовлюється не внутрішніми причинами, а зовнішніми – соціальним середовищем. Як засіб подолання даного стану, А. Адлер пропонував людям похилого віку знайти сенс життя у наданні допомоги іншим особам, і таким чином переживати відчуття соціальної приналежності і потреби.

Автор стадій психосоціального розвитку Е. Еріксон розглядає старість як восьму стадію життєвого шляху, яка характеризується досягненням нової, завершеної форми его-ідентичності. Завданням людини на цьому етапі є досягнення цілісності, розвитку свого Я, впевненості у сенсі життя, а також гармонії, яка розглядається як сутнісна якість життя окремого індивіда та всього Всесвіту [11, 241].

Певне злиття та узагальнення викладених вище теорій і поглядів ми бачимо у Р. Яцемирської. Називаючи їх психологічними теоріями старіння вона виділяє та аналізує теорії соціальної ізоляції, профілізації особистості, вікових ціннісних асиметрій та взаємостосунків модусів часу [12, 22]. Далі коротко розглянемо кожну з названих теорій.

В основі теорії соціальної ізоляції лежать зміни в організації життя людини похилого віку. Вона йде на пенсію і як наслідок, зменшується кількість соціальних зв'язків та комунікації. Діти, ставши дорослими та самос-

тійними – відділяються, поряд з цим починають помирати близькі та знайомі люди. У такій ситуації людина почуває себе самотньою, складно звикає до незайнятості та надлишку вільного часу. Часто на фоні такого психологічного стану з'являється загострена увага до власного здоров'я, може розвиватися іпохондрична налаштованість.

За основу теорії профілізації особистості взято аналіз стилю життя, позицій і соціокультурних орієнтацій кожної людини, її індивідуальних реакцій у похилому віці. В її контексті наголошується на необхідності збереження людиною життєвої активності, що є передумовою готовності до змін.

Можна помітити, що доступ до впливу на різні суспільні процеси в сучасному суспільстві зумовлюється розмірами та способами отримання прибутку. А оскільки люди похилого віку відокремлені від влади, багатства і престижу, вони відповідно, займають певне маргінальне положення. Власне це і стверджується у теорії вікових ціннісних асиметрій. Така ситуація спостерігається у суспільствах, де більше цінуються юнацькі та молодіжні цінності, інтереси, потреби, розваги, багатство та успіх, ніж досвід, престиж, респектабельність людей похилого віку.

Згідно теорії взаємостосунків модусів часу, людина може існувати у трьох вимірах: минуле, теперішнє і майбутнє. Люди ж похилого віку, в більшості своїй звернені у минуле, тому вони часто переглядають та переоцінюють все своє прожите життя. Таке повернення у минуле ймовірно є спробою наповнити своє життя сенсом, спробою знайти точку опори в житті.

У контексті вищевикладених теорій старіння та старості, переживання цього вікового періоду та ставлення до нього кожної людини відбувається по різному і має свої індивідуальні особливості. Відносно ставлення до старості, вчений Ф. Гезе виділяє три типи людей похилого і старечого віку:

- негативісти, що заперечують у себе ознаки старості;
- екстравертовані, які визнають настання старості через зовнішні явища та шляхом спостереження за змінами;
- інтровертовані, для яких характерне гостре внутрішнє переживання процесу старіння.

З цього можна зробити висновок, що в процесі переживання етапу старіння кожна особистість має своє ставлення до даного процесу, яке може варіюватися від неприйняття ситуації, до спроби пояснити її, де теж є власні індивідуальні особливості, адже одні визнають власне старіння через об'єктивні (зовнішні) ознаки, тоді як інші в своїх висновках опираються на суб'єктивний (внутрішній) стан та переживання.

Відповідно до особливостей переживання процесу старіння, виділяють різні типи пристосування до даного процесу. Науковець І. Кон виділяє благополучні соціально – психологічні типи в старості:

- літні люди, що продовжують цікавитися громадським життям, вихованням молодого покоління, живуть активним повноцінним життям;
- літні люди, що займаються справами, на які у них раніше не було часу;
- літні люди, що знаходять головне застосування своїх сил в сім'ї;
- літні люди, сенсом життя яких стає турбота про власне здоров'я.

Поряд з благополучними соціально – психологічними типами в старості, І. С. Кон звертає увагу також на негативні типи:

- агресивні старі буркуни, незадоволені всім і вся, через те, що не реалізували свій потенціал;
- розчаровані в собі та власному житті, самотні й сумні невдахи.

Ставлення до старості багато в чому визначає і процес її переживання, адже старість – один з найбільш парадоксальних і суперечливих періодів життя, пов'язаний з тим, що «останні питання буття» (М. Бахтін) постають перед людиною вже не у вигляді припущень і далеких майбутніх перспектив, а у вигляді складної дилеми – поєднати можливості старої людини в розумінні світу, її життєвий досвід з фізичною неміччю і неможливістю активно діяти та реалізовувати себе в цьому житті. Як нами вже було висвітлено раніше, згідно з багатьма теоріями старість, або по іншому «пенсія» це роки «вимушеного неробства», які часто проводяться з відчуттям контрасту «того», тобто минулого і «цього», себто теперішнього життя, яке крім всього, багатьма сприймається як принизливе. Виму-

шене неробство, або ж надлишок вільного часу, часто стає основним чинником у порушеннях соматичного і психічного аспектів взаємодії із суспільством, тому багато хто намагається залишитися працездатним, трудитися і приносити суспільну користь.

З фізіологічної та психологічної точок зору, старість менш жорстко пов'язана з хронологічним віком ніж будь-який більш ранній період життя. Складність процесу старіння виражається в посиленні та спеціалізації дії закону гетерохронії (різної швидкості та ступеню розвитку різних систем організму), в результаті чого мають місце тривале збереження і навіть поліпшення функціонування одних систем і прискорена інволюція інших. Найдовше зберігаються в організмі ті структури і функції, що тісно пов'язані із здійсненням основного життєвого процесу в його найбільш загальних проявах. Хоча еволюційно-інволюційні процеси притаманні всьому онтогенезу в цілому, саме в період старіння різноспрямованість найбільше визначає специфіку як психічного, так і непсихічного розвитку. Найбільш сильним стресом в старості, про що було також згадано в багатьох теоріях, є самотність, особливо для людини, що живе довго. Неоднорідність і складність почуття самотності виражається в тому, що стара людина, з одного боку, відчуває збільшення розриву з оточуючими, боїться самотнього способу життя, з іншого боку, вона прагне відгородитися від оточуючих, захистити свій світ від вторгнення сторонніх. Тобто в людей похилого віку можна спостерігати процес особистісного відчуження, з дуже складною і суперечливою внутрішньою картиною переживання.

Припинення трудової діяльності в свою чергу зумовлює підвищення тривожності, погіршення самопочуття і певне падіння соціального статусу. Якщо літня людина, вийшовши на пенсію, не налагодить нових аспектів для застосування своїх сил, то відбувається поступове звуження кола інтересів, зосередження на своєму внутрішньому світі, зниження здатності до спілкування; все це призводить до емоційної кризи. Через зниження емоційного забарвлення у спілкуванні, посилюється роль стереотипів і навичок

спілкування, накопичених в життєвому досвіді, що веде до стандартизації спілкування в звичайних умовах. Щоб цього не сталося, літній людині необхідно робити зусилля над собою, не давати волі негативним емоціям, брати відповідальність за своє життя і свій стан на себе, а не перекладати її на рідних і близьких, прагнути самому шукати нові інтереси і проявляти себе в новій якості.

У процесі аналізу теоретичної літератури були розглянуті найбільш розроблені теорії старіння та погляди на психологічні особливості людей похилого віку. В науковій літературі можна виділити біологічні, соціальні та психологічні теорії старіння. Кожна з них знаходить своє застосування та відображення на практиці. Для подальшого дослідження та розробок з даної теми, найбільш актуальними для нас будуть соціальні та психологічні теорії, зокрема ті, що говорять про відчуження людей похилого віку.

Переживання старіння та старості має свої психологічні особливості, які є індивідуальними для кожної літньої людини. Задля уникнення негативності даних переживань та інших стресових ситуацій необхідно дбайливе збереження сталих звичок та їх неухильне виконання, що вселяє людині спокій і відчуття непорушності буття. Психічна старість і немічність фізична – це не одне і теж. Ніщо так не руйнує людину, як усвідомлення того, що вона вимкнена із життя, відсутність майбутнього. Все, що раніше здавалося головним і необхідним у старості втрачає свій сенс. Люди похилого віку намагаються створити зі своєї юності щось на кшталт втраченого раю, переживаючи або шкодуючи про неї. Постійно перебуваючи в минулому, людина втрачає майбутнє, перестає розвиватися як особистість. Але якщо літня людина пов'язує свої радості з майбутнім своїх дітей, внуків або учнів, то вона зберігає в собі перспективу розвитку особистості, а разом з тим і духовність молодості. Перспектива подальших дослі-

джень лежить у сфері розробки та апробації технологій подолання негативних станів, що можуть виникати в процесі старіння.

Список використаних джерел

1. Бердышев Г. Д. Реальность долголетия и иллюзия бессмертия / Г. Д. Бердышев. — К. : Политиздат Украины, 1989. — 254 с.
2. Висьневская-Рошковская К. Новая жизнь после шестидесяти / Кинга Висьневская-Рошковская ; пер. с польск. ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. — М. : Прогресс, 1989. — 263 с.
3. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. — М. : Педагогическое общество России, 2003. — 512 с.
4. Дзюба Т.М. Психология взрослости с основами геронтопсихологии. Навчальний посібник / Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко ; за ред. В. Ф. Моргуна. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. — 264 с.
5. Ермолаева М. В. Методы психологической регуляции эмоциональных переживаний в старости / М. В. Ермолаева // Психология старости и старения: хрестоматия: учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений / Сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — С. 164—172.
6. Козлов А. Л. Теории и традиции западной социальной геронтологии / А. Л. Козлов // Психология старости и старения: хрестоматия: учеб. пособие для студ. психол. фак. Высш. учеб. заведений / Сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — С. 6—24.
7. Минигалиева М. Р. Личностные типы и социальные контакты людей позднего возраста / М. Р. Минигалиева // Психология зрелости и старения. — 2000. — № 2 (10). — С. 75—88.
8. Психология человека от рождения до смерти / под общей редакцией А. А. Реана. — СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2001. — 656 с.
9. Смелзер Н. Возраст и неравенство / Н. Смелзер // Учебное пособие по психологии старости. Для факультетов: психологических, медицинских и социальной работы / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара : Издательский дом БАХРАХ-М, 2004. — С. 57—90.
10. Смирнова Т.В. Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция / Т. В. Смирнова // Социологические исследования. — 2008. — № 8. — С. 49—55.
11. Эриксон Е. Х. Восемь возрастов человека / Детство и Общество. — Изд. 2-е, перераб. и доп. ; пер. Алексеева А. А. — СПб. : Речь, 2002. — С. 235—252.
12. Якунина Ю.Б. Исследование критериев эффективности профессиональной деятельности учителей // Учебн. зал. кафедры психологии Северного Международного университета. — Вып. 1. — Магадан, 2001. — С. 17—2.

VADYM PODOROZHNYI
Vinnytsia

AGING AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Having analyzed the current demographic situation, it is easy to notice a significantly growing proportion of seniors in our society. Increasingly, we are witnessing the unpreparedness of people to enter this age category. In the context of this, we consider a research of aging phenomenon to be of critical importance.

The article is focused on a theoretical analysis of existing approaches to the research of the aging phenomenon. Basing on the analysis, generalization and systematization of the latest domestic and foreign scientific data, we have highlighted the most common approaches and theories that explain and reveal the essence of the aging phenomenon. We have also briefly covered the psychological features of elderly people in the article.

Key words: old age, aging, alienation, social environment, personality, theory, phenomenon.

ВАДИМ ПОДОРОЖНИЙ

г. Винница

СТАРОСТЬ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Анализируя современную демографическую ситуацию можно заметить значительный рост такой категории населения как пожилые люди. Все чаще можно наблюдать неподготовленность людей к вхождению в данный возрастной период. Поэтому актуальным является исследование такого феномена как старость. Статья посвящена теоретическому анализу существующих подходов к исследованию феномена старости. На основе анализа, обобщения и систематизации новейших отечественных и зарубежных научных источников освещены ведущие существующие в настоящее время подходы и теории, объясняющие и раскрывают суть феномена старости. В контексте этого в статье также кратко освещены психологические особенности людей пожилого возраста.

Ключевые слова: старость, старение, отчуждение, социальная среда, личность, теория, феномен.

Стаття надійшла до редколегії 06.11.2017

УДК 376.316-192

ОЛЕНА ПРОСКУРНЯК

м. Харків

ponolena.2008@gmail.com

ВИХІДНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЗИЦІЇ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ДІАГНОСТИКИ ТА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядаються теоретико-методологічні підходи вивчення комунікативної діяльності підлітків з порушеннями інтелекту. Грунтуючись на трикомпонентній структурі комунікативної діяльності, розглянуті діяльнісний, особистісно-орієнтований, системний, корекційно-розвивальний підходи. Доведено, що саме ці підходи необхідні для розробки концепції, що розробляється. По-перше, у підлітків контингенту, що вивчається порушення розвитку пов'язані із системними та стійкими вадами інтелекту. По-друге, особливості пізнавальних можливостей підлітків з порушеннями інтелекту ускладнюють формування комунікативної діяльності. З позиції кожного методологічного підходу розглянуті особливості створення концепції діагностики та формування комунікативної діяльності підлітків з порушеннями інтелекту.

Ключові слова: підлітки, порушення інтелекту, комунікативна діяльність, методологічні підходи, корекційно-розвитковий вплив.

Формування комунікативної діяльності є необхідною умовою успішної соціалізації дітей, особливо підліткового віку, коли комунікативна діяльність стає провідною. Зокрема, це є актуальною проблемою у підлітків з інтелектуальними порушеннями, які внаслідок особливостей розвитку пізнавальної сфери, мають складнощі щодо спілкування з оточуючими. Отже, своєчасна діагностика складно-

щів процесу комунікативної діяльності у підлітків з інтелектуальними порушеннями та корекційні заходи в процесі її формування є актуальними проблемами спеціальної психології.

Зазначимо, що різним аспектам діагностики та корекції розвитку дітей та підлітків з інтелектуальними порушеннями приділяли такі учені як В. Бондар, Ю. Бистрова,